

PROTESTÁNS HETILAP.

AZ EGYHÁZ ÉS ISKOLA KÖRÉBŐL.

Megjelen minden héten egyszer szombaton egy iven. — Előfizetési ár egy évre 6 frt, félévre 3 frt. — Az osztrák-magyar monarchián kívül eső országokba egy évre 7 frt. — Egyes szám ára 12 kr. — Hirdetések díja száz szóig 1 frt; kétszáz szóig 2 frt; a másodszori hirdetésnél 100 szóig 80 kr.; harmadiknál 70 kr.; bélyegdíj mindenik hirdetésnél külön-külön 30 kr. Melléklési díj minden száz darabtól 1 frt 50 kr. A lapot érdeklő mindennemű közlemények a szerkesztőhöz — Nagy Péterfia-utca 961. sz. intézendők.

Komoly szavak, komoly ügyben.

I.

Régóta kísérem figyelemmel a tanügyi mozgalmakat, különösen hazánkban, a legutólsók között is valamit a tanügy terén; csak azt fájjalom, hogy többet nem tehetek, holott szent a hitem és meggyőződésem, hogy nemzeti életünknek szellemi, erkölcsi és anyagi tekintetben való felpezsdülése, megújulása a nyugoti népekkel való versenyképessége tanügyünk felvirágzása által készítették elő s biztosítatik leginkább. Azt is kész vagyok megengedni, hogy a nép minden rétegét s a hatalom embereit is ugyanazon meggyőződés élte és vezérli.

De ha általános az a meggyőződés, hogyan van az, hogy tanügyünk mégis oly sok kifogás alá esik, hogyan van az, hogy a középiskolai tanár az elemi iskolák roszasága ellen panaszkodik, az egyetemi vagy a főiskolai tanár pedig a középiskolai képzés elégtelenségében, hiányosságában keresi előadásainak sikertelenségét? Talán a kormány, a hatóságok, a felekezetek tétlenek voltak vagy elhibázták az utat; vagy hiányzott az áldozatkészség? E kérdésekre nem lehetne igazságosan igennel felelni. Ugyanis, hogy felebb ne menjek, 1868. óta egyesek, testületek, felekezeti és polgári hatóságok s az állam nagy erőfeszítéssel s tekintélyes áldozatokkal igyekeztek a tanügyet emelni s virágzásra juttatni; a népiskolai és középiskolai tanügyi irodalom majd nem túlteng a szapora termelésben. Másutt van hát a baj forrása, nem is nagyon kell keresni, hogy megtaláljuk azt.

A baj igazi és legfőbb forrása részint a rendszertelenségben, a különböző körű és fokú iskolák fontosságára és jelentőségére vonatkozó felfogások zavarosságában, részint abban keresendő, hogy mi magyarok a tanügyből is divatot csinálunk.

Megpróbálom állításom bebizonyítását. Midőn 1868-ban a népiskolai törvény meghozatott, a nemzet üdvét a népnevelés felvirágoztatásától várták,

reménylették. Hirlapok hasábjain s hatósági termekben egy jelszó hangzott: népnevelés jőjjön el a te országod! A népiskolákban nemcsak az úgynevezett nép értelmi és erkölcsi fejlődésének, műveltsége magasb fokra juthatásának és anyagi gyarapodásának leghathatósabb eszközét látták, hanem némelyek azt is hitték, hogy az valami csudatevő erővel győzhetetlen hadseregeket állít elő, mert hiszen ha a német Schulmeister megverte az osztrák hadsereget, mért ne verhetné meg a magyar népiskolai tanító a magyarnak minden ellenségét. S míg a dicső Eötvös József élt, kinek varázshatalmú nyilatkozatai ragadták főleg a népnevelés terére a nemzet figyelmét, aránytalanul sok is történt e tekintetben.

Az áramlat megindult, az államkormány ment jó példával elől; idegen ajku vidékeken, hol a magyar szó is majdnem ismeretlen volt, állami iskolák állítottak fel a magyar nyelv és magyar nemzeti érzelm terjesztésére, hatóságok, felekezetek részint ragadtatták a jó példa által, részint félelemből meghozták áldozataikat, hogy el ne maradjanak, vagy tán hogy az új irányú áramlat által el ne sodortassanak. A népiskolai tanító napja magasra hágott, új vágyak, édes remények keltek szívében; a tudós, a gazdag, a politikus már-már dicsőségének tartotta a népiskola ügyével foglalkozni. S ha az első lelkesedés csak e napig tart, a népiskola ügye bámulatos fejlődést és előmenetelt tett vala. De visszatekintve ama nemes tüzek fellobbanására s látva a jelent, azt kell mondanom, hogy nem az igaz és komoly lelkesedésnek, hanem beteges láznak szüleménye volt az, mely míg tartott, a nemzet testének érverése szokatlanul élénk és heves volt, s a mint elmúlt a lázszerű felhevülés, bizonyos bágyadság, kimerültség állt be, melyet nehéz lélegzet, majdnem haldokló vonaglás szokott követni.

Szerencsém vagy szerencsétlenségem-e, de úgy van, hogy én nem szoktam egyes korok mozgalmaitól vakon elragadtatni. Bármily nagyra becsül,

tem és becsülöm a népnevelést, de nem hittem soha, hogy az egyedüli gyógyszere minden bajainknak s egyedüli forrása boldogságunknak és nagyságunknak: épen azért nem is szoktam csalódní oly nagyra s nem égek el az első lobbanás tüzétől, nem hagytam el a népnevelés oltárát sem reményvesztve vagy elvtelenül. Vajha az Eötvös alatt felgyúlt láng se aludt volna el oly korán! Akkor talán nem értük volna meg azt a szégyent, a melyet kell éreznünk, midőn a külföldi tanügyi lapok bírálgatják népnevelési ügyünket. Kinek ne szöknék arczába a szégyenpirja s kiben ne támadna fel a fájdalom érzete, midőn a gróf Zichy Jenő által kiadott röpirat népiskolai statisztikai adatainak felemlítését egyik legnagyobb tekintélyű német tanügyi lap a dr. Stoy által szerkesztett „Allg. Schulzeitung“ ily lesújtó címmel közli: „Ein Stückchen Wüstenland in den Unterrichtsannalen Europas“ („Egy darab pusztaság föld Európa tanügyi évkönyveiben.“)

A közoktatásügyi kormány már több ízben világgá bocsátotta nagyhangú jelentéseit s ime mintha a világ nem akarna hinni, azt mondja: Magyarország nem Culturland, hanem Wüstenland. Ama jelentések adatai ellen a „Prot. Hetilap“-hoz a múlt évben több rendű oly értelmű, éles bírálatok érkeztek, mintha ama jelentések csak a külföld, sőt részben a magunk ámitására állítottak volna össze. Én nem hittem ezt; az összeállításban lehetett tévedés, de ámitás nem. Az azonban tagadhatatlan, hogy Trefort miniszter ur a népiskola ügyét igen csekélyre becsüli, keveset, nagyon keveset tesz érte, s talán gyönyörködik abban, hogy népünket sokáig barbarnak nevezhesse a korcsmagyar s az elfogult külföldi. Annyi tény, hogy az ő rossz példája igen hathatós lett. Mert mind ama körökben, melyeknek feladata a közoktatásügynek, tehát a népnevelésnek is intézése, javítása, fejleszthetése, most bizonyos lehangoltság uralkodik s a népnevelést ép oly kevésbecsűnek tartják, mint a mily ábrándosan sokra becsülték volt azt, divatjának fénykorában. Hiába, most más csillagok járnak. Most a középiskolák divatja van. Nem irigylem a középiskolák iránt mutatkozó lelkesedést, magam is igen nagyra becsülöm azokat, de tartósan szeresük és becsüljük azokat is, és úgy szeressük, hogy értők a népnevelés bizony igen fontos és szent ügye el ne hanyagoltassék, sok egyébért, de azért is, mert fáj nekünk, ha azt mondják a mi édes hazánkról s ennek tanügyéről: „Ein Stückchen Wüstenland.“

De minél jobban fáj a lesújtó bírálat, annál na-

gyobb a felelősségsúlyja azok lelkén, a kik a népnevelés ügyét elhanyagolják, kik népünket nem szeretve s talán megvetve, annak művelődésére a lehető áldozatokat meghozni vonakodnak, vagy rövid látásukban azt hiszik, hogy arra nézve már mindent megtettek.

TÁRCZA.

A vasárnap nyugalma és megszentelése a társadalmi rend és jólét alapjai.

Ez a címre azon jeles beszédnek, melylyel a vasárnapi második nagy congressust a múlt 1879-ik évi szept. 9-én Bernben Lombárd Sándor elnök ur megnyitotta. E beszédnek tartalmát akarom ez alkalommal előterjeszteni. Szerintem ezt kívánja a beszéd kitünősége és az abban tárgyalt ügy nagyon nagy fontossága. Azonban ha valaki egészen az eredetét akarná megolvasni s ezért meghozatni: ide írom e címet is: „Repos et sanctification du dimanche fondements de l'ordre et du bien-être social. . . . Discours d'ouverture. . . Par Alexandre Lombard. . . Berne-Genève. Chez les principaux libraires.“ 1879.

A beszéd négy részre van osztva, így:

I.

A megszólítás ez: „Tisztelt barátai a vasárnapi műnek! s a megszólítás után beszédét azon kezdi elnök, hogy egy idegen lap, az „Independence belge“ mintegy három évvel ezelőtt, a vasárnapot megszentelő társaság törekvéseit méltányolván, arra nyomban azon megjegyzést teszi, hogy a társaság célja nem csupán az, hogy a munkásoknak nyugalmat szerezzen, hanem az is, és mindenek felett az, hogy üres templomainkat megtöltsük.“ Mire az elnök így: „Igen, valljuk tétova nélkül, hogy ez *gondolatunk* és hogy e jelen gyűlés kezdeményezőinek is ez a gondolatuk. — Sőt nem félünk kimondani — úgy mond — hogy társaságunk törekvései legfőbb tárgyának egyike az, hogy a templomok megnépesedjenek; s épen ez által a korcsmák látogatása korlátoztassék. Nincs kétség, hogy a jelen gyűlés célja is ez. És erre törekedvén a társaság, tudja, hogy nem csupán egy orthodox ügynek (mint nevezni szeretik), hanem egyszersmind *a munkás osztályoknak és számos hivatalnokoknak is, kik a társadalmi gépezetben oly nagy szerepet játszanak*, teszen szolgálatot. Nemcsak azt reményli, hogy ez által a megtartó igazság útjára vezérli az egyéueket, hanem óhajt teljesíteni egy nagy kötelességet: azt, hogy *előmozdítsa a családok jólétét*, melyeket illetőleg a közönséges istenisztelet a legbiztosabb és leggyakorlatibb eszköz arra nézve, hogy egymáshoz közeledjenek és felüdüljenek. Végre meg van győződve a társaság, hogy jó szolgálatot teszen magának a *hazának is, melyet egyedül csak az Istennek félelme s parancsainak megtartása tarthat meg az igazság és józan szabadság után.*

„Nem szükség bizonyítani — folytatja tovább — hogy templomainkban minden vasárnap, annak tiszteletére tanítottunk, a mi tiszta, igaz és tisztességes; a mi templomainkban, hol a Krisztus evangélioma prédikáltatik, azaz: a szeretet, szentség és önmegtagadás evangélioma. Ott a Sinai hegyen

kiadott törvény szabályai magyaríztatnak, azon szabályok, melyek mindeneknek a vasárnapi nyugalomhoz való jogával együtt, meghatározzák a gyermekeknek szüléik s mindeneknek a teremtő és *embertársa iránti kötelességeit*. Mely szabályok minden héten s ily elvekből predikáltatván, bizonyosan erősebben benyomulnak az ifju nemzedék és felnőttek szellemébe és lelkiismeretébe, mint a törvényhozási rendeletek által.

Ha azon nézetek — mond szónok — melyeket mi szolgálunk, minden emberi intézmények alapjául szolgálának s általában megtartatnának: akkor a *rend és emberszeretet* mindenütt győzedelmeskednék az erőszak, önzés és gonoszság felett; akkor nem kellene sem rendőr, sem hadsereg; akkor megvalósulnának Megváltónknak eljövetelekor mondott ama próféta szavak: „*Békeség a földön és az emberekhez jóakarát.*“

Ezek elemi eszmék és mégis mily gyakran megtámadtatnak vagy elferdítettnek sok írók és zsrnaliszták, valamint a politikai gyűlések némely szónokai által, kik azzal bizonyos hamis és veszélyes népszerűséget keresnek és a kik a hetedik nap intézményének megvetése által sokkal jobban megbotránkoztatják a közlelkiismeretet, mint gondolják.“

Ezek után szónok hévvel kikél azok ellen, kik egy szóval vagy tolvonással el akarják törölni a szent gyűléseket, hol öreg és ifju, férj és nő, szülék és gyermekek az Isten szeme előtt összetalálkoznak . . . s kérdi, hogy: mi marad ekkor az általok Isten nélkül képzelt világban a munkásoknak, mi más, mint az anyagi élvezet, érzéki és durva gyönyörök? S ennek elkerülhetlen következménye nem-e a faj fizikai elszegényedése és az egyéni s társadalmi morált illető egyszerű ismereteknek is fokkonkénti elgyengülése? — Rövid látású bölcselők, ha czélt értek: a templomok be lesznek zárva, vagy ott csak nők, gyermekek és vének lesznek láthatók; hanem viszonzául megnépesülnek a korcsmák, bordélyházak és tömlöczök és el lesz vetve minden egyenlenség kovásza, és készen lesz a fizetésből élő minden rendűeknek a modern pénzuralom és zabolátlan ipar általi leigáztatásuk.

Ezen gyászos törekvésnek ellene dolgozni: ez a vasárnapot megszentelő társaság nagy és szent missiója s választmányunk feladata: félelem nélkül követni elleneit még azon térre is, a hol ők akarnak minket megtámadni és ott harcolni velök életre-halálra; feladatuk a vasárnapi nyugalom minden barátainak: kimutatni azon fontos és jóltevő szerepet, melyet e szent intézmény viszen a családban és társadalomban; feladatuk kibizonyítani s tényekkel megerősíteni, hogy azok, kik annak óltalmazását kezökbe vették, zászlóikra joggal írhatják nemcsak a vasárnapi *nyugalmat*, hanem a vasárnap *megszentelését* is!

II.

E második szakasz elején elsőben felemlíti szónok, hogy ők, mint multjok s jelen eljárásuk is mutatja, azok részére is igyekeznek megszerezni a vasárnap egyszerű nyugalmat, kik bezárják füleiket az evangyéliom szózata előtt; azután kijelenti, hogy itt újból a vasárnapi mű lényegesen társadalmi oldalára fekteti a súlyt.

„Mondják — ugymond — hogy a vasárnap kérdése

oly nagy és oly régi, mint az emberiség. S ezen büszke állítás mélyen igaz. A gondolkozó ember nehézség nélkül felismeri azon nagy fontosságú szerepet, melyet a hetedik nap nyugalma századokon át vitt a társadalmi viszonyokat illetőleg, valamint minden egyes egyén életében. — Hiszen észlelhető, hogy az emberiség ezen nyugalom nélkül gyorsan halad az elanyagiasodás és alászállás felé. A növekvő s előhaladó, valamint a poliitikai convulsiókban emésztődő népek példáit gyakran felhozzák ezen állítás igazolására, és ezen tények eléggé meggyőzők.

A szünet nélkül dolgozó emberek — mond Burkes a nagy publicista — kimerítik tehetségeiket s két végén égetik a gyertyát. Tehát a legnagyobb fontosságú emberséges mű: megállapítani és megszilárdítani a mindenek jóllétére oly igen szükséges intézményt. A vasárnap — mond egy francia államférfi — a leglényegesebb alapja a morálnak, mely minden ország erejét és szabadságát teszi. És ki ne látná be, hogy egyedül a jóllét szempontjából e nyugalom elengedhetetlen a munkás osztályok egészségére és értelmi kifejlődésökre!

Ezután némelyek által feltett bizonyos kérdésekre felelve, azt mondja szónok, hogy a nyugalom napja *mindenekre nézve* ugyanazon egy legyen. A hétfői gyászos szünetelés, mit méltán neveznek „ördög vasárnapjának“ határozottan eltörölnöd. — A minden áron nyugalomul megtartandó nap: a *család igaz napja*, melyen az ember férj és atya lesz, s a hol az ő belső lénye vissza nyeri jogait, azaz: a *vasárnap*.

Majd azon sokak által tett ellenvetést veszi fel, hogy ha a munkás megnyeri a vasárnapot, ez az emberbaráti czéllal egészen ellenkező utra vezet: „a vasárnapot a munkás nem felüdülésre használja, hanem korcsmába „inni“ megyen. De ezen ellenvetés, ha némi részben igaz is, nem elég ok arra, hogy a vasárnaptól *minden munkások, minden alkalmazottak s hivatalnokok* megfosztassanak. De meg a rabszolgaság nem derekabb, mint a mértékletlenség, sőt többnyire amaz ennek szülője. Egyébiránt ha valaki ezen jogát, valamint bármely más szabadságát rosszul használja, a felelősség azért egyedül őt terheli.

Egyébiránt nagyon rosszul ítélnek meg az embereket, ha azt hinnők, hogy a munkások és alkalmazottak részéről a vasárnapi szabadság általában rosszul használtatnék. Ötvenkét hét van egy évben; hát lehetséges volna az, hogy ennyi, a mi polgárosodásunk rabszolgáinak visszaadott vasárnapból egy se legyen többekre nézve felüdülés napja? Hát a család üdvös befolyása s az embert a teremtőhöz vezető mosolygó természet hatása semmibe sem veendő volna.

Itt a gyárvárosok sötét utcáiból hívja ki, Michelet szavaival, a szegény gyármunkást, hogy élvezze az Alpok . . . tisztító látását . . . s szomorú szive érezze az Isten atyai jóságát.

Ezután többeket mellözve egy példát hoz fel a megadott vasárnap miként történt megszentelésére. Egy levélhordó — ugymond — kivel, a minden harmadik vasárnapra minden közszolgálatban levőknek egy szabad vasárnapot engedélyező szövetségi törvény életbeléptetése után, találkozott — a legelénkebben fejezte ki előtte az ő és társainak a szabad vasárnap feletti örömét, mondván: „Uram!

régen nem voltam én a templomban, de ott lévén éreztem, hogy van még némely dolog, a mi az embert illeti. Hanem a min még inkább csudálkoztam, az volt, hogy ott egy pajtással találkoztam, a kiről azt legkevésbé gondoltam volna s a kivel néha erősen kikeltem a templomok ellen, melyekről azt hittük, hogy elébb romba dőlnek, mintsem hogy miniket iverik alatt meglássanak. Igen uram, ő ott volt, mert neki is szabad napja volt.

De jegyezzük meg a méltán jobbnak nevezett nem tiszteletére, hogy nevének indítására s annak társaságában történt az, hogy e férfiú az Isten háza küszöbének átlépésére határozta magát.

III.

Barátaim és testvéreim! — felkiált itt elnök — és mindnyájan ti, kik e tanácskozásokon jelen vagytok, nincs-e a mi kötelemünk egészen kijelölve!

Mi a nyugalmi nap vallásos jellemét törekszünk visszaállítani s oda munkálunk, hogy elhárítsanak a nyilvános istenisztelet gyakorlását gátló akadályok, s hogy meggyőzzünk mindenkit a felől, hogy a vasárnapi nyugalmat szent célra kell fordítani. Ez által mind erkölcsileg, mind fizikailag feljebb emeljük a népség színvonalát; ellensúlyozzuk azon egészségtörő barlangok befolyását, melyekben tenyésznek azon mérges magvak, melyek mindenütt rendetlenséget, kéjelgést és pusztítást szórnak, és a családokat és a társadalmat megszűnés nélkül veszélyeztetik.

Továbbá folytonosan törekszünk felszabadítani a némely iparoknál rendszeresen felállított új rabszolgaság áldozatait; a kikre nézve a vasárnap nyugalma már szinte megszűnt.

Itt felemlíti elnök, hogy törekvéseik már magukra vonták a helvét törvényhozás figyelmét, sőt némely hasznos reformokat hoztak létre. Haladjunk — mond — ezen az uton. Talán még több eredményt nyerendünk; azonban csak előleges tanulmányozás és érett megfontolással járjunk el a felszabadítási rendszabályok körül. Ez a biztos siker feltétele. Jézus Krisztus — mint egy felvilágosult rabbi mondá — a szolgaság bilincseit nem összetörte, hanem megolvastotta. Tehát Megváltónk példája szerint a meggyőződéssel hassunk. Ha némely esetekben az állam beavatkozását s a vasárnap törvényes pártfogolását kérjük, ez esetben csak azt kérjük, a mit a kormánynak természetes tiszte szerint tennie kell. Ide vonatkozólag szónok egyéni véleménye ez:

„Hogy vasárnap a törvénytermek bezárva legyenek; változtatások ne tétethessenek, hogy a kereskedő biztosan zárhassa be raktárait s irodáit, hogy végre az állam menjen elől példájával minden közigazgatási eljárásaiban és minden tisztéből folyó munkáiban. Kétségkívül más, a tartományok szerint különböző rendszabályokat is lehet alkalmazni, hanem csak nagy eszélyességgel és az egyéni szabadság lehető tekintetbe vételével. Ellenben nyiltan kimondjuk, hogy mi, a mi nézpunktunkból, a kormányok közvetlen intézkedési köréhez tartozóknak tartjuk azon ipari társulatokat és mindenek felett a vasuti roppant vállalatokat, melyeknek a közter kihasználására ők — a kormányok engedélyezik a jogot.

IV.

Ezek azon elvek, uraim! — mond itt szónok — melyek oltalmazása a mi hivatásunk. A munka valóban nehéz és nehéz; de bizunk, hogy annak segítségével, a kihez

együtt könyörögtünk, törekvéseink végre sikerrel jutalmaztatnak meg.

Egyébiránt miért csüggednénk el? Ha nagyok is az akadályok, pártolónk száma még nagyobb. Valóban azok között, kikért munkálkodunk, több barátaink vannak, mint gondoljuk; s még midőn hallgatnak és ingadoznak, sőt némelyek közülök ellentmondani látszanak is az ő érdekekben kért reformoknak: legyünk meggyőződve, hogy alapjában mindig rokonszenveznek velünk, midőn minden intézkedői nyomástól szabadok.

Könyves János.

Tudósítás

a magyar ref. egyházi konventnek 1880. szept. 13-án Budapesten kezdődött üléséről.

Szept. 13.

Az egyházkerületek küldöttei igen szép számmal megjelentek s a budapesti ref. főiskola nagy gyűlésterme majdnem egészen megtelt közönséggel. Fájdalmas benyomást tett azonban, hogy a konvent nagy nevű elnöke báró Vay Miklós ő excja betegsége miatt Simándon Aradmegyében fekvő, nem jelenhetett meg; visszatetsző és leverő hatást tett az is, hogy más három főgondnok is hasonlóan meg nem jelent az egyháznak oly messze időkre kiható s megmérhetlen fontosságú ügyei tárgyalásánál. Bizony pedig a vezérektől várnók meg, hogy a buzgóság és érdeklődés zászlóját ők lobogtassák magasan s lelkesedésekkel emeljék a közönség lelkesedését is.

Főtiszt. Török Pál püspök ur mind enek előtt felolvasá b. Vay Miklós ur levelét, melyben ez jelenti, hogy betegsége miatt a gyűléseken meg nem jelenhet, s aztán indítványozza, hogy a jelenlevő gróf Degenfeld Imre főgondnok ur kéressék fel a gyűlés vezetésére. Ez indítvány a gyűlés egyhangú óhajásával találkozáván, gr. Degenfeld Imre ur elnökké kikiáltatott; ő készséggel engedett a megtisztelő felhívásnak s az elnöki széket elfoglalva örömmel üdvözlö a konvent tagjait, kik oly szép számmal való megjelenésök által a nagy fontosságú tárgyak iránti meleg érdeklődésöknek adták bizonyosságát s egyszersmind közhelyeslés közt indítványozza, hogy b. Vay Miklós ő excjának részvétirat küldessék s jegyzőkönyvben is fejeztessék ki az a feletti sajnálkozás, hogy a bölcs vezért nélkülözni kell.

Mielőtt a tanácskozások megkezdetnének előlül gróf ur felolvastatni kívánja a jelenlevő megbizottak névsorát s azután a tanácskozási sorrend megállapítását kéri megállapíttatni.

Tóth Sámuel konventi jegyző a névsort felolvastván, előterjeszti a konvent programját, a melyet ő állított össze s 4 kategóriába osztott.

Gr. Degenfeld Imre a suprema inspectio tárgyában készült s a már ismeretes feliratot javasolja előbb tárgyalni. Révész Bálint püspök ellenkezőleg azt indítványozza, hogy előbb a zsinati előmunkálatok III. része vétessék fel és tárgyalassék, a főfelügyeleti és a középiskolai törvényjavaslat tárgyában az egyházkerületektől beérkezett vélemények egybevetésére s jelentéstételre pedig küldessék ki bizottság; mig ez dolgozik, a zsinati előmunkálat tárgyalassék, mert ez a főtárgy, a mire a konvent kiküldetett. — Török Pál

püspök nézete szerint is a zsinati előmunkálatok elkészítésével volt a konvent megbizva, s ha a konvent következetes akar maradni, a zsinati kérdést tárgyalnia kell, de első sorban az iskolai ügyet kell felvenni; azonban nem tartja czél-szerűnek, hogy az egyetemes tanügyi bizottság munkálatának felülvizsgálata néhány tagra bizassék, ő a bizottság kiküldését csak is a felügyelet kérdésében óhajtja. — A két indítvány felett hosszas vita keletkezett, melyben résztvettek Beöthy Zsigmond, Mocsáry Lajos, Nagy Péter püspök, Fejes István, id. gr. Ráday Gedeon, Hegedüs László és Tisza László. A konvent végre személyenkénti szavazás útján a Révész Bálint püspök ur indítványát emeli határozattá s úgy a suprema inspectio mint a közélettanodai ügyekre nézve véleményes jelentéstétel végett bizottságot nevezett ki, melynek tagjai Molnár Aladár (dunamelléki), Molnár Béla (dunántúli), Hegedüs László (tiszamelléki), Kiss Áron (tiszántúli), dr. Kovács Ödön (erdélyi egyházkerület) részéről.

Ezután megkezdődött a „Zsinati előmunkálatok“ Egyházalkotmány tervezete című III-ik részének pontonkénti tárgyalása.

Itt az 1. §., mely a magyar ref. egyház definitióját adja, hosszas és erős vitát keltett. A tiszamelléki kerület az egész cikket kihagyatni kívánja. Többen pártolták a tiszamellék nézetét s különösen Szilágyi Dezső erélyes beszéddel támadja meg az 1. §-t, melynek szerinte jogi oldalról jelentősége nincs s nem tartozik az alkotmány keretébe.

Balogh Ferencz hosszasabban időz a fontos kérdésnél s többek közt Szilágyi Dezsőnek azon állítása ellen is, hogy az egyház meghatározása dogmatikus pont s épen azért nem tartozik az alkotmány keretébe, hathatósan védi a cikket. Szerinte általános határozatban helye van az egyház definitiójának; de másrészt nem jogi oldalról van itt csak szó, hanem az egyház jelleméről is, meg kell tehát mondani, hogy ki az, a ki a törvényt hozza és hogy kiknek a számára hozza; ily jellemzés nélkül chaosnak mehetünk elébe, ha a feltétlen vallásszabadság kikiáltásakor számtalan felekezet álland hazánkban elő, mint van az eset p. o. külföldön; hazánkban is mutatkozik már a nazarén és a baptista felekezet stb. Ne rettenjünk meg a helvét irányú reformáció megnevezésétől, mondjuk ki nyíltan, hogy hova tartozunk, mert ötféle reformáció is volt a XVI. században; más volt a lutheri, mely a consistorialis rendszerhez vezetett, más az angol, mely az episcopalismust teremtette meg, más az unitárius, más az anabaptista szélsőségek, végre más a helvét irányú, mely a presbyterianismust, a népszabadságot hozta létre, teremtette meg az egyházban. Meg kell határozni, hogy mi hova tartozunk. Különben külföldi testvéreink sem tudnák, hogy kik és mik vagyunk hát voltaképen. Megismeri, hogy dogmatikus színezet van a szóban forgó pontban, de csak is színezet s ez nem is kerülhető ki, hiszen egyházzól lévén szó, ha a keresztyén és reformált jelzőket használjuk is, már a dogmatikus színezet akkor sem hiányzik. Többen szóltak e ponthoz, némelyek egyenesen a theologiai tudomány asztalára tartozónak tarták azt, Balogh Ferencz újonnan védelmére kelvén annak, kimondja, hogy az a pont elég szabadelvű, azt pedig csak el kell ismerni, hogy az ő- és új-szövetség a hit és erkölcs terén döntő tekintély; az a kérdés, hogy a szentirat mely helyei hitelesek és inspiráltak, a tudomány töl-

széke elébe tartozik, de az, hogy egyházunk a szentirat alapján áll, bátran kimondható stb. stb. Végre a kérdés fejenkénti szavazás alá vettétvén, az 1. cikk 18 szavazattal 16 ellenében meghagyatott s így a szép meghatározás maradt.

Az alkotmánytervezet tárgyalása folytatvatván, élénk vita keletkezett a 18. §. felett, mely az egyházi közgyűlés hatásköréről szól. Az 1. pont így ez: „A közgyűlés hatáskörébe tartozik a rendes lelkész választása a törvény értelmében; az erdélyi részekben a tanítók és énekvezérek választása is.“ A 2-ik pont a presbyterek, zsinati képviselők, egyházi gondnokok választását a közgyűlésre ruházza. A 3. 4. 5. pontok a házi ügyeket s azoknak kezelését bizza a közgyűlésre. A dunántúli egyházkerület e pontokat a bívek összességére kívánja ruháztatni. A szöveg s a dunántúli felfogás ellenében többen, u. m. Balogh Ferencz, Baksay Sándor, Szentpéteri Sámuel, Dobos János, nyomós érvekkel a mellett küzdenek, hogy a közgyűlésre csupán a lelkész választása bizassék, egyebeket pedig a presbyterium végezzen. Mások, mint Mocsáry Lajos és Tisza László nem eléglik a mai szabadságot, azért a választási jogot még kibővíteni, nem megrövidíteni szeretnék. Gr. Ráday Gedeon szerint a túlhajtott liberalismus a presbyterium tekintélyét úgy is aláasta már, Nagy Péter püspök szerint pedig a jogokat könnyű adni, de nehéz azokból elvenni. Legjobbnak véli ő, hogy az egyházköztség és presbyterium közti jogviszonyok az egyházkerületek belátása szerint intéztesse el. Végre is az eredeti szöveg meghagyatott.

Következett a *presbyteriumról* szóló fejezet.

E fejezetnél kérdésbe tétetett, hogy a tanítók hivataluknál fogva tagjai legyenek-e a presbyteriumnak. Hosszas vita után végre kimondatott, hogy a tanítók, mint ilyenek nem tekintetnek presbytereknek, hanem beválaszthatók, ha a köztség be akarja őket választani. A presbyterium tagjai 10 évre választatnak.

Szeptember 14.

Az ezen napi gyűlés az előző napi tanácskozások jegyzőkönyveinek felolvasásával és hitelesítésével kezdődött. Majd az alkotmánytervezet 25-ik §-ával a tanácskozás újból felvétellett. A 26-ik §. 12. pontja értelmében az egyháznak két külön pecsétjének kell lenni t. i. a lelkészi hivatal részére a lelkésznel s az egyházköztség részére a gondnok kezeinél. E pont feletti vitának vége az a megállapodás lett, hogy két külön köriratu pecsét legyen, a melyek egyike a lelkésznel, a másik az egyházköztség által meghatározott egyénnél és helyen álljon.

Hosszas megbeszélés tárgyát képezte a presbyterium elnökségének a kérdése is. A 27. §. első bekezdését a konvent úgy módosította, hogy szükség esetén a helyettes és időközi lelkészek is jogosítottassanak fel az egyháztanácsban való elnökségre.

A 29. §. a presbyterium határozatképességére a presbyterek fele számának jelenlétét mondja ki, de a konvent a felelétszámot egyharmadra szállította le.

A 36. §. megszabja, hogy a gyűléseken ki elnököljön s ki vezesse azokat. A konvent módosítása szerint a lelkész és gondnok együttesen elnökölnek, s szavazatok egyenlősége esetén sorsolás útján határozatnak el, hogy melyik elnök szavazata dönt.

Az I. fejezet pontjai kisebb érdekű változtatások s némi kihagyások után letárgyaltatván, következett „Az egyházmegyékről” szóló II. fejezet.

E fejezet §-ainál fontosabb módosítás nem történt ugyan, de a 45. §. b) pontját a dunántúli egyházkerület megtoldatni kívánván azzal, hogy a segédlelkészek vizsgálása és bekebelezése iránt régen fennálló jogai továbbra is fenntartassanak, élénk vita fejlődött ki, de többeknek alapos érvelése után a pont változatlanul meghagyatott. A fejezet többi pontjai is meghagyattak.

Következett a III. fejezet „Az egyházmegyékről.”

Az 50. §. c) pontja értelmében az egyházkerületi tanácsbírákat a lelkészek és világiak közül a presbyterium választja, ugyan, hogy a bírák számának meghatározása a kerületekre hagyatik. A tiszántúliak felszólaltak e pont ellen, mint a mely náluk eddig szokatlan intézkedést tartalmaz, de a kifejtett vita eredménye mégis az lett, hogy e pont meghagyott. A d) pont aként módosult, hogy a kerületi gyűlésnek tagjai: a főtanodák, gymnáziumok, tanítóképezdéknek nem az illető tanárkarok által választott képviselői, hanem igazgatói. Az 56. §. e) pontjánál Török Pál püspök azt fejtegeti, hogy egyházi életünk szempontjából mennyivel előnyösebb és helyesebb, ha a segédlelkészek elhelyezése nem az egyházmegye, hanem úgy a kerület szükségéit, mint a segédlelkészek képességeit jobban ismerő püspök és egyházkerületi közgyűlés jogává tétetik. A szöveg azonban meghagyatott. Az i) pont egyik passusa így szól: A kerületi közgyűlés az oly ügyet, „mely az egész magyar ref. egyházat egyetemesen illeti, annak országos törvények, békekötések által biztosított jogait csorbítaná, az országos egyházi tanácshoz vagy zsinathoz terjeszti fel. Ez ellen *Mocsáry* felszólal, helytelennek tartván, hogy ezentúl a kerületeknek ne álljon jogában a magyar ref. egyház jogait sértő ügyekben felszólalnia, azok ellen — mint eddigelé történt — azonnal felírni, hanem köteleztessék ezt az országos egyházi tanács vagy zsinat elé terjeszteni, a melyek kérdés, hogy létre fognak-e jönni. — *Molnár A.* Egyikért épen azért sürgettetik évek óta a konvent vagy zsinat létesítése, hogy legyen közös organumunk, mely közös sérelmek ellenében közös erővel együttesen léphessen fel. A megtámadott szöveg ezen okból, s ily czélból keletkezett; azért legfeljebb azzal kívánna megtoldani, hogy a kerületek jogosítottassanak fel maguk is ily sérelmi ügyek tárgyalására s az azokban való intézkedésre. *Tisza L., Hegedűs, Török, Beöthy* megtoldatni kívánják azzal, hogy a kerületek maguk is fel-avagy egymáshoz átirhassanak; de hogy ezen toldás szabatosan történjék, óhajtkák, hogy ezen pont újból szövegeztessék. Ezen indítvány elfogadtatott s az új szöveg a holnapi ülés elé fog terjesztetni. A következő 57—59. §. meghagyattak s ezzel az ülés félbeszakítatott, folytatása 15-én 9 órakor leend.

Szeptember 15-én.

A jegyzőkönyv felolvasása után előadatnak a III. fejezet 56. §-ának h) pontja helyett készített új szövegezesek. Két javaslat adatott be: a *Tóth Sámuel* főjegyzőé és a *Beöthy Zsigmondé*. A konvent — többek felszólalása után a *Tóth Sámuel* szövegezesét fogadta el, a mely így hangzik: h) felügyel (t. i. az egyh. ker. közgyűlés) az egyház autonomikus jogaira, tehát intézkedik a kormányrendeletek végrehajtásáról, a mennyiben azoknak végrehajtása jogkörébe tartozik s azok egyházunk önkormányzati jogaival megegyez-

nek: kellő felvilágosítással szolgál a kormányhatóságoknak, valahányszor szükségét látja; fölratot intéz az államkormányhoz, az országgyűléshez s a testvérkerületekhez s fölhívja a figyelemre és közreműködésre főleg oly ügyekben, melyek a magyar ref. egyházat egyetemesen illetik, annak békekötésekben és országos törvényekben biztosított jogait érintik, vagy épen csorbítanak, a testvérkerületeken kívül a zsinati bizottságot és magát az országos zsinatot.”

Következett a IV. fejezet, a zsinatról. A fejezet szakaszai közül a 63. §-hoz, hogy a zsinati képviselőket ne az egyházi közgyűlés, hanem a presbyteriumok választssák. A szakasz változatlanul elfogadtatott. A 69. §-nál a tiszáninneri egyházmegyék szintén keresztül akarják vitetni a kettős elnökséget a zsinatnál is, hogy tudniillik ne csak a püspök, hanem a főgondnok is elnököljön. A § maradt. A 75-ik §-t ugyancsak a tiszáninneriek a szakasz szövegének megtartásával megtoldatni kívánják azzal, hogy (az erdélyi speciális viszonyokra vonatkozólag) a zsinati képviselőválasztás ott is a presbyteri elvek megsértése nélkül történjék. Elfogadtatott. A dunántúliak a 92. § 2. b) pontjánál kiemelni javasolják, hogy a zsinat legfőbb intézkedéseül felveendő „az egyház és állam közötti viszonyoknak törvényhozásilag leendő szabályozása” is. A 93. §-nál (a zsinat megtartásának idejéről) *Balogh Ferencz* felszólal s óhajtaná, hogy a zsinatnak ne adjunk olyan ceremóniális jelleget a 10 évi időtartammal. Ha szükséges, tartassék zsinat minden évben, vagy legfeljebb 2 évben. A konvent e szakaszt függőben hagyta.

Következett a fejezet B) része az „országos egyházi tanácsról.”

Dobos János még egyszer fölemelte szavát a zsinat ügyében. Határozottan kifejezi aggodalmait az iránt, ha a konvent kimondaná már most a zsinat szükségét. Szerinte még a zsinat napja és órája nem ütött s javaslata szerint legjobb volna, ha az eddig a zsinat ügyében tett fáradozásokat megköszönve, a munkálatokat még félretennék. Indokolja ezt szóló azzal, hogy már kezdetben a zsinat tartásának kérdésénél megakadtunk; hová vezetne az a sok paragrafus, a melynek tömkelegéből azután nem lehetne kibontakozni. Fél, hogy adósságokba és elszegényedésbe sodor az időelőtti intézkedés. A konventet elég felső hatóságnak tartja. — *Elnök* nagy élvezettel hallgatta bár az elmés beszédet, de kijelenti, hogy ez a kérdés már le van tárgyalva s arról beszélni ma már idővesztegetés. — *Hegedűs László* is a nézetben van. Most az orsz. egyházi tanács kérdése van tárgyalás alatt, a mit a tiszáninneriek olyan erősen elleneznek. Szóls is pártolja ezt az ellenzést, mert a consistoriális állapotnak hátrányait alkalma volt tapasztalni. — Indítványozza, hogy e tanács helyett szerveztessék a szerint a jelenlegi konvent. — *Molnár Béla* okvetlen szükségesnek látja egy kormányzó-tanács felállítását, nem azért, hogy az egyházkerületek beléletébe nyuljon, hanem azért, hogy ellenőrizze a törvények végrehajtását s az egyházkerületek közötti súrlódásokat elintézzék, s az állammal szemben képviselje az egyházat. Ezzel a szervezettel és hatáskörrel szükséges a központi tanács, legyen bár annak a neve akármi, az nem határoz. — *Fejes István* a tiszáninneri véleményét támogatja, a mely szerint az egyházi főtanács ne a zsinat, hanem az egyházkerületek által alakíttassék, és pedig 4 évre először. Szóls azonban még a zsinatnak ezt a 4 évet sem kötné ki, hanem kimondaná, hogy a zsinat akkor hívandó össze, a mikor annak összehívására a szükség beáll. A négy évrevaló választás által jobban véli biztosítani egyházi szabadságunkat s 10 év különben is nagy idő. De azonkívül a hosszas választásnál a felelősség fontos kérdése is fölmerül, a mi a rövidebb időnél könnyen elintézhető. Főelv legyen az, hogy olyan alapra álljunk, a melyen eligazodhatunk. A tiszáninneri módosítást ajánlja. — *Molnár Aladár* szerint ez a legfőbb pont, ettől függ a megalkotandó egyházalkotmány életrevalósága is. A kérdés lényegét a tanács hatáskörében látja s azért először ezt a §-t javasolja tárgyalni. Azután jön lényegében az, hogy ez a tanács kikből alakíttassék, és csak az utolsó annak a neve. — *Szentpétery Sámuel* sokkal fontosabbnak

tartja ezt e kérdést, semhogy azt így hirtelen elintézni lehessen. Megnyugtatózásul az ezt ellenzőknek, a fejezetet kiadatni kívánja egy bizottságnak, hogy ez hányja-vesse meg a kérdést. Maholnap ezt elintézhetik. — *Beöthy Zsigmond* úgy látja, hogy a többség szükségesnek tartja, egy központi tanács felállítását, csak a névre nincsenek megegyezésben Hiszen legyen az akármi, előbb annak lényege tárgyalassék s ez értelemben a Molnár javaslatához járul. — *Balogh Ferencz* nézete szerint egyházunk nem fejlődött egészen zsinat-presbyteri elvek alapján, pedig csak ez alapon lehet teljesen biztosítani egyházunk szabadságát. A konvent — bármikép alakítjuk is meg — sohasem fejezi ki a zsinat-presbyteri elveket, s azért javasolja, hogy tegyük legfőbb hatósággá az évenként összeülő zsinatot, a melynek végrehajtó közegéül alakíttassék meg évről-évre a zsinati bizottság. — *Mocsáry Lajos* a tiszamelléki kerület javaslatát fogadja el, mert az országos tanácstól annak centralizáló hatása miatt fél. Pártolja a Hegedüs előterjesztését. — *Révész Bálint* kéri a konventet, hogy a tanácskozási időt rövidítse meg, s miután arról meg van győződve, hogy a konvent minden tagja óhajt egy olyan közeget, a mely a zsinat nem ülésezése esetén intézkedjék, szóló is pártolja a tiszamellékiek aggodalmait, de még egyszer fölolvastatni kívánna azoknak javasolt módosítását. — *Elnök* szavazás alá akarja bocsátani azt a kérdést, hogy konvent legyen-e vagy egyházi főtanács? — *Molnár* fentartja indítványát a tárgyalás folyamára nézve.

Többek felszólalása után a konvent szótöbbséggel elfogadta a *Molnár* indítványát, s e szerint az „ország. egyházi tanács” *hatásköréről* szóló 102. §-on kezdette meg. Az első, illetőleg a 102. §. a) pontja kezdetben élénk vitát keltett. E pont így szól: Képviseli a magyar ref. egyházat mind az állam mind a többi hitfelekezetek irányában minden oly ügyekben, melyek az egyházat egyetemlegesen érdeklik. — *Mocsáry* ebben a képviselőben autonomikus jogok megsértését látja; némi vita után a szöveg eredetiben meghagyatott.

A többi pont az e)-ig megjegyzés nélkül elfogadtatott. Az e) azonban élénk, heves és szellemes vitát idézett elő. *Szilágyi Dezso* s mások e pont feleslegességét kimutatva azt töröltetni kérték. *Szász Donokos* védelmére kellett a szakasznak s bizalmi kérdést csinált abból. E pont ugyanis azt a végrehajtó (még eddig névtelen) testületet felhatalmazná, hogy *sürgős* esetekben a zsinat utólagos jóváhagyása fentartásával intézkedhessen a zsinat jog- és hatáskörébe eső ügyekben is, a törvényalkotás kivételével. A konvent a pontot egyszerűen törölte. A többi pontok és §-ok kevesebb vita mellett mentek keresztül. A tanácskozás a délelőtti ülésben a „Második rész”-ig haladt, a mely az egyházi bíróságok vagy törvényszékekről intézkedik.

Miután az országos egyházi tanács helyett az egyetemes konvent elnevezésében megállapodtak, megkezdődött a vita az egyetemes konventet meghatározó definitió fölött. *Ráday Gedeon* gróf a tiszáninneri egyházkerület javaslatához járul, azaz a felügyeletet s az ellenőrzést az egyházkerületek jogkörében megtartandónak véli. *Fejes István* a következő definitiót ajánlja elfogadásra: „Egyetemes konvent, a magyar református egyházkerületeket egyetemlegesen érdeklődő ügyek elintézésére hivatott testület.” Hosszas vita után, melyben a konvent majdnem valamennyi tagja részt vett, végre *Fejes* indítványa fogadtatott el s a gyűlés áttért a 95. §. tárgyalására. Erre nézve a tiszáninneri kerület a következő szerkezetet ajánlja: Áll összesen (az egyetemes konvent) 28 tagból, kik közül 10-en, nevezetesen az 5 egyházkerület püspökei és főgondnokai hivataluknál, 18 pedig a zsinat által eszközölt választás szerint tagjai az egyháznak. A dunáninneri egyházkerület módosítványában a konvent tagjainak számát nem kívánja meghatározni. *Molnár Aladár* 38 tagot ajánl a konventbe, melyek közül 28 esnek a zsinat választása alá. A megejtett szavazás szerint a konvent *Molnár* indítványát fogadta el.

Szeptember 16.

A konventnek ma délelőtti ülésén a jegyzőkönyv hitelesítése után, *Beöthy Zsigmond* ismétli a tegnapi délutáni ülésen

tett indítványát, mely szerint a konvent a zsinat idejének s helyének kitűzése iránt még ma intézkedjék. Részéről ajánlja, hogy az első zsinat 1881. október 31-én, a reformatio ünnepén tartassék meg Budapesten vagy Debreczenben. — *Török Pál* püspök a zsinatnak nem feltétlen barátja, de loyalis ellenzéke. Nem hiszi, hogy a Beöthy által mondott ideig minden munkálat készen legyen, s azért kéri kerülete (dunamelléki) határozatának figyelembe vételét, melynek értelmében a dunamelléki egyház főtartja magának a jogot, hogy a zsinat idejének kitűzéséhez hozzászólhasson. — *Kun Bertalan* superintendens kijelenti, hogy a zsinatnak eleitől fogva határozott barátja, mindazonáltal a zsinat határidejének fölvételét időelőttinek tartja, mert ez azon kerületekben, melyek a jogot főtartották maguknak, már is nagy aggodalmat keltett. Javasolja ezek folytán, hogy a konvent e kérdést a napirendről vegye le s folytassa tovább az alkotmánytervezet tárgyalását. — *Papp Gábor* superintendens a hallottak ellenében fölhozza a tényt, hogy valamennyi egyházi kerület határozatát az irányban hozta, mikép a zsinatot s annak megtartását kívánja s erre a konventet föl is hatalmazta. Sürgeti a zsinat helyének s idejének kitűzését, sürgeti azért, mert addig a törvényes konvent meg nem születhetik. Ugy a saját, mint kerülete nevében kijeleni, hogy a törvényes konventnek engedelmeskedni fog, de a törvénytelen szülött határozatait magára nézve soha kötelezőknek nem fogja ismerni s azokat nem fogja végrehajtani. — *Nagy Péter* superintendens: Mindig a teljes egyesülés eszméjének élt s mert az egyesülést nem látja más uton keresztülvihetőnek, mint a zsinat segítségével, pártolja azt s kívánja idejének kitűzését, kívánja azért is, mert addig míg a zsinat határidejét ki nem tűzik, az egyes kerületek, ha akarnának is, nem szólhatnak a dologhoz. (Tetszés s helyeslés.) Hozzájárul Beöthy indítványához. — *Balogh Ferencz* szintén Beöthy indítványához járult. — *Molnár Aladár* czáfolja Török érveit s kimutatja, hogy e konvent 1. jogositva van e kérdés fölött határozni; 2. hogy ezen határozat meghozására immár elérkezett az idő, ezek folytán Beöthy indítványának elfogadását ajánlja. (Helyeslés.) — *Mocsáry Lajos*: Hosszabb indokolás után azon ajánlatát terjeszti elő, hogy a konvent a határidőre nézve javaslatot tegyen, melyet a superintendenciáknak küldene el. A superintendenciák azután nyilatkoznának: hajlandók-e a javasolt határidőt elfogadni. Azt hiszi, hogy ha a konvent a többi előmunkálatot is elküldte a superintendenciáknak, ezt is elküldheti.

A zsinatot különben egyáltalán nem kívánja; nem, mert ott egy homo regius előtt kellene tanácskozni, megháynivetni a bajokat, már pedig a szennyes ruhát jobb otthon mosni. Nem kívánja azt épen a mostani kormány alatt, mert szóló szerint a katolikus clerus pressiója a reformáltakra sohasem volt nagyobb, mint épen a jelenlegi kormány alatt. Be kell várni az időt, mikor hazánkban teljes vallásengedelmesség lesz s akkor kell majd intézkedni a zsinat határidejének kitűzésére. — *Kovács Ödön* azt indítványozza, hogy a zsinat helyének (Debreczen) kitűzése iránt határozzon a konvent már most, de a zsinat idejének kitűzése iránt csak akkor hozzon határozatot, midőn az előmunkálatokat letárgyalta. — *Hegedüs László*, miat protestáns ember soha meg nem egedheti, hogy a király — bármily loyaltással viseltessék is iránta — a protestáns egyházi törvényhozásban oly faktor legyen, mint a polgári törvényhozásban, ennél fogva ő is arra kéri a konventet, hogy a zsinat kitűzésével várjon addig, a míg az egyház és állam közti jogviszonyok rendezve lesznek. Kijelenti végül, hogy őt a dunamelléki egyházkerület határozata annyira köti, hogy ha majd a kérdés szavazásra kerül, ő sem igennel, sem nemmel nem fog szavazni. Különben *Mocsáry* nézetéhez járul. — *Fördös Lajos* nézete szerint itt csak tisztán az a kérdés, hogy elfogadja-e a konvent Beöthy indítványát vagy nem. Miután őt is a dunamelléki kerület határozata köti, a *Mocsáry* indítványához járul. — *Ráday Gedeon* gróf előadja, hogy a konvent tagjait a kerületek ezelőtt négy évvel határozó képes-

séggel küldték ki. E kerületek valamennyien azt mondták: Üdvözljük a tiszántuli kerület javaslatát, s kívánjuk a zsinatot. Ezek alapján tiltakozik az ellen, hogy e konventre bármely más határozat legyen, vagy lehessen imperatív, mint azon elvek és határozatok, a melyek az eredeti 5 kiküldő végzésben benfoglalva vannak. Részéről akarja a zsinatot, mert mentől hamarabb látni akarja az egyetemes reformált egyházat, mert mentől hamarabb orvosolva s pótolva akarja látni azon nagy bajokat s hiányokat, melyek miatt annyi idő óta jajgatnak s melynek folytán a törvénytelen *valami* intézményébe is belenyugodni készek voltak, csak-hogy a hiányokon segítve legyen. Ezek után kijelenti, hogy Beóthy indítványához hozzájárul. — *Révész Bálint* püspök csak azt akarja megjegyezni, hogy ha a superintendentiák akkor, a mikor a zsinat kitzúzése iránti indítvány tétetett, visszavetik a tiszántuliak javaslatát, nem fogadják el a nyújtott békejobbot, keserűen esett volna, de nem érezték volna a keserű csalódást. Három év óta a kerületek teljes egyetértésben haladtak s im most, midőn a célhoz közel vannak, most válnának szét? Szerinte ez sem az ügynek, sem a kerületeknek nem volna sem javára sem diszére. (Ugy van! Helyeslés.) Ezután polemizál azokkal, kik a zsinat határ-idejének kitzúzását ellenzik, végül kéri a konventet, hogy Beóthy indítványát fogadja el.

A dolog érdeméhez szóltak még *Szabó János, Szentpéteri Sándor, Antal Gábor* és *Dobos*, kinek azon kijelentését, hogy — bár elvileg ellene van a zsinatnak, de mert azt hangoztatják, hogy az egyesülésre nincs más mód, beledobja magát az örvénybe s elfogadja a zsinatot — viharos tüsszel és éljenzéssel fogadták. Többen személyes kérdésben állnak föl, mire következett a szavazás. A kérdés a következő: Tartassék-e 1881-ben zsinat? A szavazás eredménye a következő: 11 nem szavazott; 23 szavazott igennel, 1 nemmel s így a zsinat megtartását 22 szótöbbséggel elfogadták, — egyszersmind 16 szóval 7 ellenében elfogadták, hogy a zsinat helye Debreczen legyen. Ezután fölolvasták s elfogadták a *Balogh Ferencz* által szerkesztett üdvözlőfeliratot, melyet a convent a Philadelphianban összeülő 2-ik presbyteri szövetséghez intéz.

Ezzel az ülés d. u. fél 2 órakor félbeszakadt. Holnap reggel 9 órakor folytatják.

Felhívás.

Néhány hete már, hogy a nagy-enyedi Bethlen főiskola, mely oly sok kiváló és a nemzet művelődésének történetében mély nyomokat hagyó tanárral, pappal és íróval ajándékozta meg a magyar protestáns egyházat, egyik legderekabb férfit *Mihályi Károlyt* a bölcsészeti tudományok kitünő tanárát, a deézsi és nagy-enyedi egyházközségek egykori nagy hatású lelkészét eltemette.

Anyaszentegyházunk mívelt tagjai között nem kevesen lesznek, a kik az ő sok oldalú mély ismeretét, nemes szívét tanári és lelkészi tündöklő tulajdonait ismerték és bámulták.

A magyar protestantismusnak örökölt szokása: zajtalan elismeréssel hódolni meg azok előtt, kik az egyházi élet terén akár mint tanárok, akár mint papok érdemeik által tiszteletre méltókká tették nevüket. Az erdélyi ref. anyaszentegyház hívei *Mihályi Károlytól* sem tagadták meg az elismerést. Osztatlanul szerettük és egyforma tisztelettel említettük az ő nevét még akkor is, midőn az anyaszentegyház mezején folytatott harcok ellenséges táborokra osztottak.

Szerettük és tiszteltük mindnyájan, kiknek alkalmunk volt valaha hallgatni őt akár a tanári széken mint a mély és széles ismeretek birtokában levő, erős meggyőződésű és

okoskodásaiban kérlelhetlenül következetes tudóst, akár az imádságnak házában mint papot, kinél a mély ösmeret, erős meggyőződés és szigorú logica a sziv legnemesebb érzelmeivel, a vallásos hit fellángolásával és költői magasba szárnyalásával meglepő szép harmóniába olvadva, az ékesszólás hódító erejével ragadta meg a sziveket.

De ő — a valódi bölcs, az igazi pap, a széles ismeretek birtokában levő tudós, a nemes tulajdonokkal ékeskedő ember — nincs többé közöttünk; ott a nagy-enyedi reformátusok temetőjében porladozik immár több jeles társaival együtt. És mi, a megboldogultnak egykori tanítványai, kiknek jól esik ha őt mesterünknek és magunkat tanítványainak vallhatjuk, hogy az iránta érzett tiszteletnek és szeretetnek, hálának és kegyeletnek némi jelét adjuk, elhatároztuk, hogy azon szellemi termékek közül, melyek az ő ernyedetlen munkás éle-ének, tündöklő eszének és nemes szívének megért gyümölcsei, de a melyek a nagy közönség birtokába még eddig átadva nem voltak, a legkiválóbbakat és czélunknak egyszersmind leginkább megfelelőket, emlékfüzérbe összefonva, a nagy közönség elé bocsátjuk.

Ez emlékfüzér főleg egyházi és más — nevezetes alkalmommal mondott — olyan beszédekből fog állani, melyekből a megboldogultnak egész valója a lehető leghívebben tükröződik vissza.

Ez elhatározásunkkal nemcsak a tanítvány részéről a tanító iránt érzett kegyeletes tiszteletnek akarunk kifejezést adni, hanem szolgálatot tenni egyszersmind a magyar protestáns irodalomnak is az által, hogy e gyűjteményben olyan (főleg egyházi beszédeket) bocsátunk közforgalomba, melyen a valláserkölcsi életet és ennek legnevezetesebb kérdéseit philosophiai mély felfogással a legfinomabb árnyalatokig híven rajzolt vonásokban, az eszményi iránt táplált őszinte lelkesedéssel az egyházi szónoklat egyszerű, de nemes ruhájában tüntetik fel.

És még egy másik célt is akarunk e gyűjtemény közrebocsátásával elérni. *Mihályi Károly* azon kevesek közé tartozott, kik egész életüket szentelték a tudománynak. Olyan korban, midőn a tömeg csak anyagi javakért eseng és ezek után szalad; midőn tudós és iparos, hivatalnok és napszamos egyformán csak haszonra néz: *Mihályi Károly saját és övéi hasznát feledve*, egyedül a tudománynak és tanári hivatásának élt. Ez önfeláldozó, közhasznú munkálkodásnak mik voltak természetes anyagi következményei: nem szükség, hogy mi mondjuk el. **A kegyelet az anyaszentegyház hű és önzetlen munkás napszamosának hátramaradott övéit állítja előnkbe és részvétre hív!!**

Közrebocsátjuk tehát e gyűjteményt, mint a kegyelet és hálás megemlékezés jelét azzal az erős meggyőződéssel, hogy ez által szolgálatot teszünk az irodalomnak és azzal az édes reménységgel, hogy Királyhágón innen és túl nagy számmal akadnak olyanok, kik szavunkat megértve, készséggel sorakoznak a megrendelők közé és sietve adnak kifejezést a megboldogult iránt érzett hálájoknak, tiszteletöknek és az övéi iránt táplált keresztyéni részvétöknek.

Az egész gyűjtemény mintegy 15—20 nyomtatott ívre fog terjedni; az előfizetési ár pedig az ívek számához képest 1.50—2.00 frt leend.

Ha a megrendelők kellő számmal lesznek: gondoskodni fogunk, hogy a kiadandó gyűjteményhez a megboldogultnak

arczképe és rövid életrajza csatoltassék, és hogy az egész nyomdai kiállítás lehetőleg csinos legyen.

A gyűjteményhez mellékelten az előfizetők, illetőleg megrendelők betűsoros névsorát is közreadjuk. Azt hiszszük, e névsor becses leend azok előtt, a kik a megboldogultnak őszinte tisztelői voltak.

A megrendeléseket kérjük f. évi december 1-ig Nagy-Enyedre dr. Bartók Györgyhöz címelve, beküldeni. — Az előfizetési árt csak a megrendelések beérkezése után tudjuk pontosan meghatározni, és az egyházi lapok útján közzétenni; 2 fitnál több semmi esetre sem leend.

Gyűjtőknek minden tiz előfizető után tiszteletpéldánnyal szolgálunk.

Nagy-Enyeden, 1880. szept. 8-án.

Bartha Lajos lelkész, *dr. Bartók György* lelkész, *dr. Bocz József* főorvos, *Demeter Sámuel* lelkész, *Dózsa Dénes* tanár, *Elekes Károly* tanár, *dr. Elekes Victor* lelkész, *Fülöp Géza* lelkész, *Gáspár György* ügyvéd, *ifj. Gáspár János* birtokos, *Geréb Márton* tanár, *Incze János* lelkész, *Keresztes József* tanár, *Kiss Albert* lelkész, *dr. Kovács Ödön* tanár, *Löte Lajos* tanár, *dr. Magyar Károly* főorvos, *Maszák Hugó*, *Nagy Ferencz* tanár, *Nagy László* lelkész, *Nagy Lajos* tanár, *Salamon Ferencz* egyet. tanár, *Sándor János* lelkész, *Szabó Samu* tanár, *Szász Béla* egyet. tanár, *Szász Károly* min. tanácsos, *Székelly Ferencz* tanár, *Szente József* tanár, *Szilágyi Farkas* lelkész, *Solymosi Lajos* lelkész, *Sylvester Domokos* lelkész, *Tókos Sándor* lelkész, *ifj. Zeyk Károly* birtokos, *Váro Ferencz* tanár.

K Ü L F Ö L D.

A nép képzésére irányult mozgalmak Görögországban.

Néhány év óta a görögök közt paedagogiai jelentékeny mozgalom tapasztalható. Az oktatásügy javításának szükségessége több oldalról sürgettetett és a nép jobb képzésének terjesztésére vonatkozó törekvés figyelmet érdemlő módon indult meg. Egészen sajátágosan tüntek fel az új görögök közt a még nem régóta létező nevelési egyletek, melyek a tagoknak adományából állnak fenn és egész erejüket a nép oktatás emelésére szentelni törekvesznek. Ily egylet minden jelentékenyebb városban van és főképp a vidéki népre fordítja figyelmét. — Számosan vannak ilyenek Törökországban is, minthogy a görögöknek ottan nyomasztó adót kell ugyan fizetniök, de gyermekeik taníttatására nézve önmagukra vannak utalva, a nélkül, hogy a legkisebb igényök lehetne az állam anyagi támogatására. Ily körülmények közt csak a vagyonosabb községeknek lehettek népiskoláik és gymnáziumaik, míg a magára hagyott vidéknek az elemi oktatást is nélkülöznie kellett. Ezért itt lett szükség legnagyobb mértékben a gyámolító kézre. Ez egyletek közül a legtöbb arra törekszik, hogy anyagi támogatást nyújtson a szegény iskoláknak, némelyek azonban, melyek mélyebb belátású férfiak vezetése alatt állanak és nagyobb eszközökkel rendelkeznek, ezzel nem lehetnek megelegedve, ezek tanítóképző intézetek alapítása vagyis az új népiskolai tanítóknak paedagogiai kiképzése által és más többé-kevésbé szerencsés intézkedések által munkálkodtak a valóban igen szomorú helyzetben selylő népiskolai oktatás emelésén. A nép értelmi és erkölcsi képzésének eme küzdelmében leginkább a következők tüntek ki: első sorban az athenei „Egyesület a görög míveltség terjesztésére,” azután a konstantinápolyi „görög philologiai egylet.” A legrégebb a konstantinápolyi „thratiai nevelési egylet,” a macedoniai Serresben levő macedoni nevelési egylet és a „thessaliai nevelési egylet.” — De az athenei szerezte magának a legnagyobb érdemet. Hogy működéséről

képet nyujtsunk, közöljük legutóbbi 1876. és 1877-ről szóló 1878. Athenében kiadott értesítőjéből a következőket: Ez 10 évvel ezelőtt 1868. évi májusban alapított. Tagjainak száma az utóbbi évben 600-ra növekedett. Ezek a tagok azon vidékekről valók, hol görögök telepedtek meg. Ott látuk pl. a londoni, manchesteri, marseilli, bécsi, konstantinápolyi stb. tőzsér neve mellett egy török- vagy görögországi vidéki városban lakó jelentéktelen kis kereskedő nevét, athenei egyetemi tanár vagy befolyásos államférfi neve mellett a legkisebb városi orvos, tanító, előjáró nevét. — Ez mondhatni, egy panhellén egylet a nép képzésének előmozdítására. Az évi díj 20 frankban van megállapítva, de némelyek sokkal nagyobb összeget irtak alá. Például a konstantinápolyi gazdag tőzsér Zarifi évenként 15,000 frankot fizet. Az egylet kiadásai 1877. évben 50,000 tallérra emelkedtek. Ebből 5 ifjú ember gyámolított, kik német főiskolába jártak tudományos kiképzetésük végett, 15 község látott el tanítóval és tanítónővel és 36 kapott anyagi segélyt. Ezenkívül Athenében egy felsőbb polgári iskolát, Thessalonikában tanítóképezdét tart fenn.

Ez athenei felsőbb polgáriiskolának Paidagogeion a neve és az a célja, hogy mintául szolgáljon az ezutáni városi iskoláknak. Öt éves tanfolyama van 5 osztálylyal és 7 tanítója az igazgatóval együtt. A tantárgyak a következők: vallástan, anyanyelv, honisme és földrajz, történelem, természetrajz, természettan, számtan, mértani alaktan, rajz, ének, tornászat és francia nyelv. A felsőbb osztályokban az új és ó görög nyelv összehasonlítása közben az ó görög nyelvéstetből is adatik tanítás, a mi a két nyelv közt levő nagy hasonlóságnál fogva különös nehézséggel nem jár. Megemlítjük még, hogy ez intézet directora dr. Moraites hetenként öt órát fordít azoknak az ifjú embereknek gyakorlati és elméleti tanítására, kik magokat a tanítói pályára szentelik. Ezek legnagyobb részt olyanok, kik valamely magasabb intézetet kitanultak.

A thessaloniki tanítóképezde csak három év óta áll fenn és abból a célból alapított, hogy főként Macedonia népiskoláit paedagogiailag képzett tanítókkal lássa el és ez által reformálja az oktatásügyet. Ez az állítás: „a tanító teszi az iskolát” és az az eszme, hogy valódi népnevelés alapján képzelhető a nemzeti bármily irányú fejlődés, jutott érvényre a thessalonikai tanítóképezde alapításában. — Az ebbe belépő növendékek, a latin nyelv kivételével középiskolai hat osztályt végzett növendék ismeretkörével kell bírnia és csak vizsgálat után vétetik föl. Az egész tanfolyam 3 évi és 3 osztályra oszlik. Hetenként átlag mindegyik 35 órán részesül tanításban. Tantárgyai a következők: vallástan, lélektan, gondolkodástan, a neveléstan története, általános és különös tanítástan, ó és új görög nyelv összehasonlítása, mennyiségtan, természettan, vegytan, természetrajz, testtan, földrajz, csillagászat, történelem, zene, rajz, szépírás, tornászat. A tanítóképezdéhez gyakorló iskola van csatolva a növendékek gyakorlati kiképzésére végett német minta szerint. Ez jelenleg a jénai tanítóképezde egyik volt tagjának dr. Oikonomusnak igazgatása alatt áll. Az intézet tanárai közt német is van, névszerint Gebauer, ki főként a számtan, zene és tornászat tanításával foglalkozik. Igazgatója dr. Papamarkon, ki Göttingában és berlinben végezte tanulmányait.

KÖNYVISMERTETÉS.

Megjelent és beküldetett hozzánk: „*Olvasó könyv a tanító- s tanítónőképző intézetek első osztálya számára.*“ Szerkesztették dr. Kiss Áron, Komáromy Lajos, Péterffy Sándor. Budapest, 1880. Dobrowszky és Franke tulajdona. — Ára 1 frt 20 kr.

Régóta érezzük mi is egy, kiválólag tanítóképző intézet számára készült olvasókönyv szükségét, a miért a legmelegebben üdvözöljük a munkás szerkesztők buzgó és nemes igyekezetét. Eddig a népiskolák és gimnáziumok számára irt műveket kellett — alkalmas tankönyv hiánya miatt — használnunk, ma épen intézetünk céljához, természetéhez alkalmazottan készült olvasókönyvvel rendelkezünk. — Úttörő és hézagpótló mű ez, mely — habár lehet s van is reá több észrevételünk — nagyban előmozdítja a tanítóképző intézeti oktatást.

A főszempontok, melyek a szerkesztőket az olvasmányok választásában és összeállításában vezették, következők:

Ama lassu, zajtalan átalakulás, mely a közöttünk lázó népfajok egyesülése vezet, elősegítését és a magyar nemzeti jellem megóvása mellett leendő biztosítását említik első célül, e mellett figyelemmel voltak arra, hogy az olvasmányok alkalmul szolgáljanak az egyes osztályok tantárgyaiból tanórán nyert ismeretek bővítésére; a neveléstani ismeretek növelésére gondot fordítottak; törekedtek arra, hogy az olvasmányok nyelvzete hibátlan legyen. E könyv egyszersmind a magyar nyelvteni oktatás segédkönyvéül is van szánva.

A mű felosztása következő:

1. Nemzeti ősmondák s külföldi írók följegyzései a hunok és pogány magyarokról.
2. A haza földje.
3. Természet.
4. Nyelv. Tájszólások.
5. Élet és nevelés.

Méltányolnunk és helyeselnünk kell a vezérelveket, melyeket a szerkesztők követtek. Az egyes olvasmányok közt legkitünőbb szakiroknak műveit találjuk. A szerkesztők kiváló szorgalommal kutatták fel irodalmunkat és nagy szerencsével állították össze épen azokat a darabokat, melyekben a tárgynak a tudomány mai álláspontján való felfogása népszerű modorban, egyszerű, szép nyelvezettel tartott előadással és valódi benső melegséggel párosult. Innen van, hogy ez olvasókönyv felnőttekre nézve is kedves és vonzó; a tanítóképző intézet úvendékei pedig nemcsak gyönyört találnak annak olvasásában, hanem sokszor a legnehezebb tudományok köréből vett tárgyakban is nagy könnyűséggel gyarapíthatják ismereteiket, sőt kedvük támadhat a természet képeit tárgyzó művek hatása folytán a természetrajzi tárgyak vizsgálására is. Szóval nemcsak szépek az olvasmányok, hanem hatásosak is. Mégis, ha azt a kérdést vetjük fel: megfelel-e a könyv teljesen a szerkesztők által kitűzött célnak, legjobb indulattal is ali ha mondhatuuk „igent“. Felette nagy nehézség ugyan dönteni a felett egy több kötetre tervezett mű első kötetének átoltváása és ismerete után, hogy a szerzők elérték-e a célt, melyet kitűztek; de mégis azt hisszük, úgy a vállalat iránti méltánylatunk, mint a szerzők iránti tiszteletünk és jóindulatunk kötelességünké teszi, hogy ha bírálatot nem adhatunk is a fentebb jelzett ok miatt, legalább észrevételünket mondjuk el arra a kötetre nézve, melynek átoltváása módunkban van. Lehet nézetünk téves, legyen akkor sorsa a feledés, ha ér valamit, felhasználása egy újabb kiadás alkalmával a könyvnek növeli értékét s egymás megértése használ a tanúgynek, melynek szolgálai vagyunk s melynek előmozdítása indító oka szerkesztők munkásságának. (Vége köv.)

RÖVID KÖZLEMÉNYEK.

A magyar püspöki kar és a vegyes házasságok. A magyar kath. püspöki kar a nyár folyamában több ízben tanács-

kozásokat tartott a hercegprimás elnöklete alatt, melyekben egy egyöntetű utasítást állapított meg a lelkészek részére a vegyes házasságoknál követendő eljárások tárgyában. — A N. P. J. ezen tanácskozásokról a következő értesítést veszi: A püspökök az utasítás tekintetében a büntetőtörvénykönyv 53. §-ából indultak ki, mely szerint az, ki egy 18 évét még be nem töltött kiskorút az 1868. évi 53. tvcz. ellenére más vallásfelekezetbe felvesz, két hónapig terjedhető fogsággal és 300 forintig terjedhető pénzbírsággal büntetendő. A püspökök ezen szakasz magyarázata végett az igazságügyminiszterhez fordultak, azt kérvén tőle, mi értendő „más vallásfelekezetbe felvétel“ alatt. Az igazságügyminiszter nem érezte magát képesnek ezen kifejezés értelmét megmagyarázni s utasította a püspököket a bírói gyakorlat bevárására, a mi más szóval annyit tesz, hogy a püspökök és a papság először várják be az esetleges elítéltetéseket, hogy megtudják, mi-oda értelme van tulajdonképen a büntetőtörvény idézett szavainak. A püspökök a miniszternek ezen ki nem elégitő felelete folytán megállapodtak az említett utasításban, mely a vegyes házasságoknál a papság részéről követendő eljárást szabályozza. A püspökök emlékeztetik a lelkészeket arra, hogy az 1868. évi 53. törvényzcikk a gyermekeknek a katolikus vallásban való neveltetését illetőleg tiltja ugyan az írásbeli reversálist, de a gyakorlat szerint vegyes házasságoknál a házasság szóbelileg adták az esketés előtt a lelkésznek azon nyilatkozatot, hogy a gyermekeket a katolikus vallásban fogják neveltetni. A püspökök ezen nyilatkozat fejében engedték meg a kath. lelkészeknek, hogy a vegyes házasságot a kath. templomban megáldják. — Tekintettel azonban a büntetőtörvénykönyv idézett szakaszának homályos szavaira, a püspökök megtiltják a lelkészeknek, hogy a vegyes házasságok kötésénél tényleges részt vegyenek, még akkor is, ha a jegyesek a gyermekek neveltetése iránt a szokásos nyilatkozatot megtenni hajlandók volnának. — Jövőre tehát vegyes házasságok kath. templomokban nem fognak köttetni s nem is fognak megáldatni. — Ennek további következése az lesz, hogy a vegyes házasságokból születendő gyermek keresztelésénél nem a szülők akarata fog irányadó lenni, hanem a fiúk az apa, a leányok az anya vallását kell hogy kövessék. A püspökök, mielőtt ezen utasítást kiadták volna, a római kuriától engedékenyebb szabályokat akartak kieszközölni; de Rómából azon utasítást kapták, hogy szigorúan a kanoni utasításokhoz tartsák magukat és a vegyes házasságok tekintetében a legnagyobb szigort tanusítsák. — A „Hon“ után.

„Traktátusok vagyis a nép számára irt rövid vallásos értekezések s az ezeket terjesztő társulatok története“ című művecskét vettük. Irta Csiky Lajos ideiglenes theologiai tanár Debreczenben. Szerzővel együtt prot. egyházaink lelkészei, tanítói, előljárói s általában minden hű fiainak ajánljuk e művet, mely 37 lapra terjed s hozzá van csatolva a „Vallásos iratok magyar nyelven“ című könyvjegyzék. Ára ?

A nazarénusok zsinatja. Az alföldi nagyobb városokban egész telepekké felgyülemlt nazarénus hitközségek most azon fáradoznak, hogy szerte működő községeket egyházmegyévé szervezzék. Miután pedig már előzőleg is aggályaik vannak arra nézve, hogy a kormány e szervezkedés ellen akadályokat fog gördíteni, a napokban ide felérkezett küldöttség tapogatózott a miniszteriumnál, mely feltételek teljesítését várja tőlük, mikép zsinatot tarthatván, szervezkedhessenek. Ha a kormány — mire a legcsekélyebb reményök sem lehet — a zsinat megtartását engedélyezné, akkor az a küldöttek akaratához képest Hódmező-Vásárhelyen tartatnék meg, melyre minden hitközség 5 bizalmi férfit küldene. A „Hon“ után.

Felelős szerkesztő és kiadótulajdonos: **Jóó István.**

Főmunkatárs: **Tóth Sámuel.**

Debreczen, 1880. nyomtatott Kutasi Imre gyorsajtóján.